

WYKŁADNIA KONSTYTUCJI

INSPIRACJE, TEORIE, ARGUMENTY

redakcja naukowa
Tomasz Stawecki
Jan Winczorek

MONOGRAFIE LEX



LEX

a Wolters Kluwer business

WYKŁADNIA KONSTYTUCJI

INSPIRACJE, TEORIE, ARGUMENTY

redakcja naukowa
Tomasz Stawecki
Jan Winczorek

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa



LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2014

Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2009–2012
jako projekt badawczy N N110 121237

Recenzent

Prof. dr hab. Marek Smolak, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Joanna Maź

Opracowanie redakcyjne

Anna Krzesz

Łamanie

Andrzej Gudowski

Układ typograficzny

Marta Baranowska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni[♥]

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ

Więcej na www.legalnakultura.pl

POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2014

ISBN 978-83-264-3495-2

ISSN 1897-4392

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przykoppowa 33
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów / 7

Tomasz Stawecki

**Wykładnia konstytucji jako przedmiot analiz teoretycznych,
porównawczych oraz badań empirycznych / 9**

CZĘŚĆ I

INSPIRACJE / 35

Monika Zalewska

**Czysta teoria wykładni prawa? Hans Kelsen – teoretyk
i konstytucjonalista / 37**

Krzysztof J. Kaleta

**Wykładnia prawa jako forma władzy politycznej. Stanowiska wobec
interpretacji konstytucji w doktrynie francuskiej / 57**

Mikołaj Barczentewicz

**Inspiracje amerykańskie w dyskusjach wokół interpretacji
konstytucji / 80**

Tomasz Stawecki

**Wczesna refleksja nad wykładnią konstytucji: polska literatura
prawnicza przed 1939 r. / 93**

Tomasz Stawecki, Jędrzej Maśnicki

**Wykładnia i stosowanie konstytucji w naukach prawnych państw
Europy Środkowej i Wschodniej / 130**

CZĘŚĆ II

TEORIE / 157

Tomasz Stawecki

Koncepcje wykładni konstytucji we współczesnych polskich naukach prawnych / 159

Marcin Romanowicz

Pomiędzy uniwersalnym a partykularnym wymiarem wykładni prawa. Wpływ teorii prawa i nauki prawa konstytucyjnego na wzorce wykładni konstytucji / 212

Tomasz Stawecki

Koncepcja autonomicznej wykładni pojęć konstytucyjnych: od praktyki do teorii / 242

Wiesław Staśkiewicz

Wykładnia konstytucji w kręgu ideologii / 269

Tomasz Stawecki

Dyskusje wokół aktywizmu i pasywizmu sądów konstytucyjnych jako spór o wykładnię konstytucji / 350

Część III

Argumenty / 385

Jan Winczorek / 387

Wzorce wykładni konstytucji w świetle analizy treści uzasadnień orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego / 387

Marcin Matczak, Szymon Łajszczak

Wartości, zasady i typy wykładni w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Badanie ilościowe słownictwa użytego w uzasadnieniach orzeczeń / 461

Marcin Romanowicz

Argument z autorytetu w dyskursie sądowym – próba wyjaśnienia / 483

Posłowie / 517

Podstawowa literatura / 531

Autorzy / 559

Wykaz skrótów

Źródła prawa polskiego

Konstytucja RP Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Organy orzekające

ETPC Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu
NSA Naczelny Sąd Administracyjny
SN Sąd Najwyższy
TK Trybunał Konstytucyjny
TSUE Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Czasopisma i publikatory prawnicze

Archiwum Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej
CPH Czasopismo Prawno-Historyczne
Dz. U. Dziennik Ustaw
ECR European Court Reports
FP Forum Prawnicze
M.P. Monitor Polski
OTK-A, OTK-B Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, seria A, B
PiP Państwo i Prawo
PS Przegląd Sejmowy
RPEiS Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny

Wykładnia konstytucji jako przedmiot analiz teoretycznych, porównawczych oraz badań empirycznych

1. Znaczenie sporów o wykładnię konstytucji

Nikt poważny nie kwestionuje współcześnie opinii, że zagadnienia wykładni prawa, w tym także wykładni konstytucji, zasługują na wnikliwą refleksję. Przyjmowane w praktyce zasady interpretacji aktów normatywnych mają doniosłe skutki dla orzecznictwa sądów, zwłaszcza sądów konstytucyjnych, dla tworzenia prawa, dla funkcjonowania całego porządku prawnego i politycznego, a także dla rozwoju nauk prawnych.

W Polsce wykładnia i bezpośrednie stosowanie ustawy zasadniczej odegrały szczególną rolę w procesie zmian ustrojowych, politycznych i społecznych, które miały miejsce w ostatnim ćwierćwieczu. Nawet wcześniej podejmowano działania mające na celu urzeczywistnienie idei praworządności, później sformułowanej jako zasada demokratycznego państwa prawnego. Wprowadzenie sądownictwa administracyjnego (1980), a po wstrząsie stanu wojennego powołanie Trybunału Stanu i Trybunału Konstytucyjnego (1985) oraz instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich (1987) stanowiły istotne etapy tego procesu. Instytucje te mogły wszakże tylko w ograniczonym zakresie pełnić swoją rolę, gdyż podstawą całego systemu prawa była konstytucja z 1952 r., z założenia bardziej deklaracja zasad ustroju Polski Ludowej niż ustawa zasadnicza demokratycznego państwa. Dlatego kulminacyjnym momentem zmian ustrojowych było przyjęcie Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. Wprowadzono w niej między innymi zasadę bezpośredniego stosowania konstytucji, zasadę ostateczności orzeczeń TK oraz instytucję skargi konstytucyjnej. To istotne, przynajmniej potencjalnie, gwarancje realizacji zasady państwa prawnego.

Jednak nawet najlepiej zredagowana ustawa zasadnicza, zwłaszcza gdy jest przedmiotem kompromisów politycznych i gdy obowiązuje w państwie doświadczającym radykalnych zmian społecznych, ma jedynie ograniczone zastosowanie, jeśli nie jest przedmiotem spójnej i przekonującej wykładni¹. To interpretacja konstytucji nadaje ostateczną treść i sens szczegółowym instytucjom oraz rozwiązaniom prawnym.

Doniosłość rozważań nad wykładnią konstytucji staje się tym większa, że w piśmiennictwie światowym spotykamy interesujące, a zarazem rozbieżne stanowiska w tej materii. Zasady interpretowania konstytucji są współcześnie przedmiotem licznych sporów prawników, filozofów, politologów i językoznawców. W spory te angażują się zarówno akademicy różnych specjalności, jak i sędziowie sądów najwyższych, sądów konstytucyjnych, a niekiedy nawet autorytety publiczne, politycy, dziennikarze itp. W rezultacie w literaturze przedmiotu, zwłaszcza amerykańskiej, ale nie tylko, omawia się różne postacie formalizmu: tekstualizm, oryginalizm, nowy (lub neo-) oryginalizm, a także koncepcje antyformalistyczne: pragmatyzm, neopragmatyzm, intencjonalizm i podobne². Pisze się też o hermeneutyce konstytucyjnej³, „hermeneutyce prawniczej zaangażowanej duchowo” (*faithful hermeneutics*)⁴, celowościowej wykładni konstytucyjnej⁵, wykładni typowej dla konstytucjonalizmu treściowego

¹ „Odtworzenie norm z konstytucyjnych przepisów jest skądinąd, co banalne, warunkiem koniecznym każdego aktu stosowania konstytucji”. S. Wronkowska, *W sprawie bezpośredniego stosowania Konstytucji*, PiP 2001, z. 9, s. 12.

² Por. np. R.A. Posner, *Overcoming Law*, Cambridge, MA 1995. Zob. też: W. Waluchow, *Constitutionalism*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/constitutionalism/> [3.07.2014] oraz L.E. Wolcher, *Constitutional Interpretation in the United States and the United Kingdom*, IVR encyclopedia, http://ivr-enc.info/index.php?title=Constitutional_Interpretation_in_the_United_States_and_the_United_Kingdom [3.07.2014]; w literaturze polskiej najszerzej, choć nie w pełni precyzyjnie, omawia te teorie B. Brzeziński w pracach: *Współczesne amerykańskie teorie wykładni prawa*, PiP 2006, z. 7, s. 22–39 oraz *Zasady wykładni prawa podatkowego w krajach anglosaskich*, Warszawa 2007, s. 19–55. B. Brzeziński zaciera bowiem różnicę między interpretowaniem konstytucji (*constitutional interpretation*) i wykładnią ustaw zwykłych (*statutory interpretation*).

³ G. Leyh, *Toward a Constitutional Hermeneutics*, American Journal of Political Science, May 1988, vol. 32, no. 2, s. 369–387; W.J. Wagner, *The Role of Basic Values in the Contemporary Constitutional Hermeneutics of Germany and the United States*, Heidelberg Journal of International Law 1996, vol. 56, s. 178 i n.

⁴ F.J. Mootz III, *Faithful Hermeneutics*, Michigan State Law Review 2009, s. 361 i n.

⁵ A. Barak, *Hermeneutics and Constitutional Interpretation*, Cardozo Law Review 1992–1993, vol. 14, s. 772 i n.

i konstytucjonalizmu systemowego⁶ itp. Do tych kategorii dodaje się też podejścia określane jako maksymalizujące wartości (*value maximizing*), historyczne, krytyczne, a także rozmaite kwalifikacje wymienionych teorii, typu: szeroka, wąska, semantyczna, moralna, konserwatywna⁷ i inne. Sięga się także po ciekawe metafory, takie jak dziedzictwo martwej ręki lub żyjące drzewo⁸. Co ważniejsze, mimo że pierwsze różnice poglądów w kwestii wykładni ustawy zasadniczej dało się dostrzec już u zarania konstytucjonalizmu, w końcu XVIII wieku, obecnie napięcie między poszczególnymi stanowiskami jest nieporównanie silniejsze.

Wskazaną wielość szkół i teorii tłumaczy się różnymi przyczynami. Jedni podkreślają, że podłożem takich sporów są różnice polityczne, głównie między konserwatywnymi, liberalnymi i komunitarystycznymi wizjami społeczeństwa. Spory te w pewnym zakresie znalazły swoje odbicie w dyskusjach na temat aktywizmu, pasywizmu i powściągliwości sędziowskiej⁹. Inni sugerują, że w latach 80. XX w. doszło do wyczerpania się inspiracyjnej siły tzw. zwrotu lingwistycznego (*linguistic turn*) w prawoznawstwie, a jednocześnie pojawienia się tzw. zwrotu interpretacyjnego (*interpretative turn*), niekiedy zwanego też „zwrotem hermeneutycznym”. Później wybrane zmiany metod badawczych, a także preferencji aksjologicznych określano mianem zwrotu aretycznego (*aretaic turn*), zwrotu praktycznego oraz zwrotu narracyjnego (*narrative turn*). Jednocześnie wskazuje się na wzrost zainteresowania nauk prawnych filozofią hermeneutyczną, nowym spojrzeniem na rolę wartości w prawie, niektórymi kierunkami filozofii postmodernistycznej itp.¹⁰ Ewolucja poglądów na interpretację konstytucji ma więc bogate i zróżnicowane źródła.

⁶ J. d'Aspremont, F. Dopagne, *Two Constitutionalisms in Europe: Pursuing an Articulation of the European and International Legal Orders*, Heidelberg Journal of International Law 2008, vol. 68, s. 939 i n.

⁷ K.E. Whittington, *Dworkin's "Originalism": The Role of Intentions in Constitutional Interpretation (Critical Essay)*, The Review of Politics, Spring 2000, vol. 62, no. 2, s. 197–229. Por. też N. Stoljar, *Interpretation, Indeterminacy and Authority: Some Recent Controversies in the Philosophy of Law*, The Journal of Political Philosophy 2003, vol. 11, no. 4. O „moralnym” ujęciu orzecznictwa SN USA przez R. Dworkina pisze np. J. Zajadło (w.): *Wewnętrzna legitymacja Sądu Konstytucyjnego*, PS 2009, 4(93), s. 130.

⁸ Por np. J.M. Balkin, *Framework originalism and the living constitution*, Northwestern University Law Review 2009, vol. 103, no. 2, s. 549 i n.; A. Samaha, *Dead Hand Arguments and Constitutional Interpretation*, Columbia Law Review 2008, vol. 108. Zob. też artykuł M. Barczentewicza w niniejszej książce.

⁹ Zob. szerzej: M. Romanowicz (s. 212 i n.), W. Staśkiewicz (s. 334 i n.) i T. Stawecki (s. 350 i n.) w niniejszej książce.

¹⁰ Literatura poświęcona wymienionym zwrotom jest niezwykle bogata. Zob. np. D. Bell, *The Turn to Interpretation: An Introduction*, Partisan Review 1984, vol. 51,

■ Książka stanowi efekt pracy dziesięciorga autorów, wykonawców programu badawczego poświęconego wykładni konstytucji i realizowanego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego w latach 2009–2013.

■ Przedmiotem publikacji są:

- inspiracje dla teorii i praktyki interpretacji ustawy zasadniczej w Polsce. Obejmują one rzeczywiste korzenie współczesnych stanowisk teoretycznych i rozwiązań instytucjonalnych, a także idee tylko pośrednio stanowiące punkt odniesienia dla szczegółowych rozważań;
- bogaty i różnorodny zbiór prac teoretycznych rekonstruujących sposoby wykładni konstytucji w Polsce oraz ukazujących tzw. normatywne koncepcje wykładni ustawy zasadniczej. Są to stanowiska przedstawiane w obrębie szeroko rozumianej teorii prawa, a także te, które zostały sformułowane przez autorów reprezentujących naukę prawa konstytucyjnego;
- praktyka orzecznicza Trybunału Konstytucyjnego analizowana pod kątem standardów (wzorców) stosowania przepisów konstytucji, a także uzasadniania orzeczeń sądu konstytucyjnego. Empiryczne badania praktyki, stanowiące kluczowy składnik książki, wskazują rodzaje argumentów wykorzystywanych w orzecznictwie TK, a także różnice między orzekaniem na podstawie ustawy zasadniczej a – z drugiej strony – przepisów ustaw zwykłych. Sposoby rozumowania sędziów Trybunału ujawnia też analiza sposobów użycia określonych słów i wyrażeń w uzasadnieniach orzeczeń.

■ Autorzy prezentują stan wiedzy na temat zasad i sposobów wykładni ustawy zasadniczej. Opisowi dorobku polskich nauk prawnych towarzyszy nadzieja, że książka stanie się punktem wyjścia do dalszych prac teoretycznych i empirycznych nad stosowaniem konstytucji, a także do sformułowania normatywnych koncepcji wykładni konstytucji.

■ Monografia przeznaczona jest dla sędziów, w tym również sędziów sądów powszechnych i sądów administracyjnych, prawników odwołujących się w swojej pracy do Konstytucji RP, przedstawicieli nauk prawnych, doktorantów i studentów. Zainteresuje osoby zajmujące się socjologią prawa, naukami politycznymi oraz filozofią polityki.

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-264-3495-2



9 788326 434952

Cena 99 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia.książki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl



9788326434952 M01P01